

Animalistički svijet u pozadinskoj slici frazema

(Ivana Vidović Bolt, Branka Barčot, Željka Fink Arsovski, Barbara Kovačević, Neda Pintarić, Ana Vasung. 2017. *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Školska knjiga. Zagreb)

Opisivanje čovjekova ponašanja i izgleda slikama iz svijeta životinja čest je motiv u različitim književnim vrstama, ali i u drugim sažetim jezičnim izrazima među kojima istaknuto mjesto zauzimaju frazemi kao višerječne jedinice ustaljena značenja koje je različito od zbroja značenja njegovih sastavnica. Animalistički frazemi iznimno su brojni u hrvatskome jeziku, o čemu svjedoči *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* (RHAF) autorica Ivane Vidović Bolt, Branke Barčot, Željke Fink Arsovski, Barbare Kovačević, Nede Pintarić i Ane Vasung. Da je riječ o vrijednome frazeografskom djelu, potvrđuje i Godišnja nagrada Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za znanstvena, umjetnička i stručna dostignuća koja je za 2017. dodijeljena autoricama *Rječnika*. O koncepciji *Rječnika* te o širim frazeološkim temama razgovarali smo s jednom od njegovih autorica Ivanom Vidović Bolt, koja je potaknula okupljanje autorskoga tima i postavila istraživačku viziju rada na *Rječniku*.

HJ: Što su animalistički frazemi i, s obzirom na sastavnice, koji se sve frazemi mogu odrediti kao animalistički?

IVB: Animalistički frazemi ustaljene su desenantizirane sveze koje u svojem sastavu imaju naziv za životinju (npr. *pokusni kunić*), životinjsku pridjevnu sastavnicu (npr. *mišja rupa*), naziv za životinjski dio tijela (npr. *progutati (pojesti) s perjem i kostima* koga) te ostale sastavnice vezane uz životinjski svijet kao što su: nazivi dodataka, pribora ili mjesta povezanih sa životinjama (*držati na kratkoj lajni* koga, *staviti/stavljati brnjicu na gubicu*, *trčati kao na solilo*), nazivi staništa i nastamba (*živjeti kao u kavezu*, *dirnuti/dirati (taknuti) u osinjak*), nazivi životinjskih proizvoda koji ne zahtijevaju preradu (*kao pčele (pčela) na med* [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.]) te koji sadržavaju glagole čije se primarno leksičko značenje odnosi na životinje (*glodati голу kost*, *i bika bi pomuzao tko*) ili onomatopejske riječi (*bilo je piju-piju komu*).

Upravo zbog velikoga broja frazema u kojima se uz zoonim odnosno pridjevnu zoonimnu izvedenicu pojavljuje i zoonimna somatska komponenta (*debeloj (tustoj) guski vrat mazati (mazat)*) ili koja druga sastavnica vezana uz životinjski svijet (*spasti sa sedla na samar*, *živjeti <kao> u svinjcu*, *popustiti/popušati (pustiti/pušati) uzde <komu>* itd.) odustale smo od inicijalne ideje o izradi rječnika samo sa zoonimnom komponentom – nazivom za životinjsku vrstu i tako smo uspjele prikupiti respektabilnu građu frazema koje s obzirom na motivacijsku i značenjsku poveznicu nazivamo animalističkim frazemima.

Ivana Vidović Bolt, Branka Barčot, Željka Fink Arsovski,
Barbara Kovačević, Neda Pintarić, Ana Vasung

RJEČNIK
HRVATSKIH
animalističkih
FRAZEMA

SK školska knjiga

HJ: Hrvatska je frazeološka tradicija iznimno bogata i zauzima važno mjesto u slavenskoj frazeologiji. Možete li ukratko izdvojiti sadržajna i konceptijska obilježja po kojima se *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* razlikuje od drugih frazeoloških rječnika?

IVB: *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* prvi je ukoričeni tematski rječnik objavljen u Hrvatskoj. Od drugih se frazeoloških rječnika ove tematike razlikuje i po tome što, kao što je spomenuto, nisu uvršteni samo zoonimni frazemi, kao npr. u dvojezičnome češko-poljskom i poljsko-češkom rječniku sa zoonimnom sastavnicom (E. Mrhačová, R. Ponczová. 2003. *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity a nakladatelství Tilia. Ostrava) te ruskom ideografskom rječniku frazema s nazivima životinja (Т. В. Козлова. 2001. *Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями*

животных. Издательство «Дело и Сервис». Москва). S obzirom na odabranu građu, u RHAF-u je na mjestu nadnatuknice, glavne sastavnice frazema, najčešće zoonim ili zoonimna sastavnica (BUBA, DEVA, MAGARAC, SLON, ŠKARPINA), a ovisno o frazemskim sastavnicama, može biti zoosomatska sastavnica (KANDŽA, PAPAK), sastavnica koja se odnosi na nazive dodataka, pribora ili mjesta povezanih sa životinjom (BRNJICA, SEDLO, UZICA, POJILO, ZAMKA), sastavnica koja se odnosi na nazive staništa (MORE, ŠUMA), nazive nastamba (BRLOG, KRLETKA, MRAVINJAK, ŠTALA), naziv za tijelo uginule životinje (STRVINA), nazive životinjskih proizvoda koji ne zahtijevaju preradu (MED, MLIJEKO) te glagolska sastavnica čije je primarno leksičko značenje povezano sa životinjama (LAJATI, MUSTI, TOVITI) i onomatopejske sastavnice (CVRKUTATI, GUGUTATI, SIKTATI; PIJU-PIJU).

Novine su ovoga rječnika, uz polusloženice uvrštene i u *Hrvatski frazeološki rječnik* (2014.), i dvorječne frazeologizirane sveze motivirane životinjskom slikom (LASTIN REP, KURJE OKO, ZIMSKI SAN), što je nesumnjivo iskorak u hrvatskoj frazeografiji, ali i leksikografiji.

Kako bismo korisnicima olakšali uporabu frazema, a posebno imajući na umu inojezične govornike hrvatskoga jezika, uvrstile smo i tri slikovne oznake, čime se *Rječnik* posebno izdvojio u leksikografskome svijetu i postao prepoznatljiv u širim frazeološkim (i ne samo) stručnim krugovima. Uz frazeme koji u vrijeme nastanka rječnika nisu bili u aktivnoj uporabi (*musti jarca u (kroz) rešet*o 'raditi beskoristan (suvišan, uzaludan) posao', *fijakersko kljuse* 'skitnica, osoba koja rijetko boravi kod kuće', *kao rarog* 'koji dosađuje,

koji zanovijeta, koji se nameće’) stoji sličica pognutoga čovjeka sa štapom. Na frazeme nepoželjne u formalnoj komunikaciji, neovisno o tome sadrže li vulgarnu sastavnicu ili su vulgarnoga značenja, upozorava sličica smješka s flasterom na ustima (<*i*> *pticu bi u letu tko* ‘pohotan je *tko*, ne bira partnerice *tko / o muškarcu*’, *hladiti jaja* ‘1. ljenčariti, ništa ne raditi; 2. uživati u ugodnom i lakom poslu’, *kućkin sin* ‘beskarakterna osoba, pokvarenjak’). Sličica smješka s dlanom preko usana stoji uz frazeme neprimjerene uljudnoj komunikaciji, npr. *kao muhe (muha) na govno* [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.] ‘oduševljeno, s ushitom, nezaustavljivo, s pomamom [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.]’, *dobiti po labrnji* – ‘biti kažnjen (spriječen) na grub (nasilan) način, dobiti (primiti) udarac po licu (ustima) *od koga*’, *stari konj* ‘star (stariji) muškarac’.

Rječnik hrvatskih animalističkih frazema izdvaja se među leksikografskim uradcima zbog sinteze inovativnoga, tematskoga izbora frazema i tradicionalnoga načina obrade frazeoloških jedinica.

HJ: Koliko frazema sadržava *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*? U njemu možemo naći brojne poznate frazeme kao, primjerice, *dobiti mlade, sakriti se u mišju rupu, crven kao rak*, ali i neke manje poznate i ne tako česte u široj uporabi kao što su *štuka u ribnjaku, promijeniti kanarincu vodu, Augijeve štale* itd. Kako ste prikupljali građu i kojim jezičnim slojevima pripadaju frazemi uvršteni u *Rječnik*?

IVB: *Rječnik* sadržava točno 1454 frazema koji pripadaju uglavnom aktivnomu jezičnom fondu, ali uvršteni su i oni frazemi koji polako postaju dio pasivnoga jezičnog fonda jer su rjeđe u uporabi ili ih rabe samo stariji govornici hrvatskoga jezika. Uvrštenom smo građom htjele prikazati raznoliku zastupljenost frazema kao i općeprihvaćenost među populacijom različite dobi, obrazovanja i zanimanja. Rječnička građa obuhvaća frazeme ekscerpirane iz hrvatskih općih jednojezičnih i višejezičnih rječnika, jednojezičnih i višejezičnih frazeoloških rječnika te one frazeme ovjerene na mrežnim pretraživačima i u hrvatskim jezičnim korpusima (*brWaC* i *Riznica IHJJ-a*), a posebno su dragocjeni izvor bili *Bibliografija hrvatske frazeologije* i *Frazeobibliografski rječnik* Željke Fink Arsovski, Barbare Kovačević i Anite Hrnjak (2017.), koji obuhvaćaju popis svih objavljenih radova o hrvatskim frazeološkim jedinicama i popis u njima uvrštenih frazema. Jedan dio frazema prikupljen je i anketiranjem govornika hrvatskoga jezika te ispunjavanjem upitnika sastavljenoga za potrebe izrade rječnika, pa su uključeni i dosad leksikografski nepotvrđeni frazemi, npr. *party-životinja, techno-vjeverica, gegati se kao pingvin*.

HJ: Animalistički frazemi nisu jedina skupina frazema. Koje se još skupine frazema mogu izdvojiti u hrvatskome jeziku s obzirom na pozadinsku sliku kojom su motivirani?

IVB: U hrvatskome su jeziku najbrojniji somatski frazemi, u sastavu kojih je naziv za dio ljudskoga ili životinjskoga tijela (*udariti/udarati (lupiti/lupati) šakom po stolu, okititi se / kititi se tuđim perjem*). Posebno se mogu izdvojiti brojni fitonimni frazemi s najmanje jednom sastavnicom koja je naziv za biljku ili neki njezin dio (*pustiti korijenje*). Vrijedi

istaknuti i frazeme s nazivom za neku boju (*dati/davati zeleno svjetlo* komu, čemu <za što>, *gledati (promatrati) kroz ružičaste (roze) naočale* <na> koga, <na> što). Frazemi se razlikuju prema rasprostranjenosti (nacionalni (*od Kulina bana*) i internacionalni, uglavnom općeeuropski frazemi (*sveta krava*)) te prema motivaciji i podrijetlu, pa govorimo o antičkim frazemima (*trojanski konj, između Scile i Haribde*), biblijskim (*posipati se pepelom, nevjerni Toma*), frazemima iz različitih književnih djela (*biti ili ne biti, mnogo (puno) vike nizašto, imati kostura u ormaru, zakopati ratnu sjekiru*), frazemima koji se odnose na glazbu (*druga violina*), sportove (*dobiti/dobivati crveni karton, prebaciti lopticu, niski udarac*) itd.

HJ: Kako je nastala ideja za stvaranje *Rječnika* i može li se reći da se njime slijede zasade i izvan Hrvatske poznate zagrebačke frazeološke škole?

IVB: Ideja o stvaranju *Rječnika* rodila se još 2014. godine nakon što je u ožujku u okviru istraživanja *Animalistički frazemi u slavenskim jezicima* održan istoimeni skup te objavljen mrežni zbornik radova *Životinje u frazeološkom rubu* (<http://animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>). Unatoč svim novinama u ovome rječniku, prepoznatljiv je utjecaj i akademkinje Antice Menac i njezine frazeološke nasljednice profesorice Željke Fink Arsovski i naravno – zagrebačke frazeološke škole. Od ideje do ostvarenja ovoga usko specijaliziranoga rječnika prošle su samo tri godine, a posebno smo zahvalni izdavaču Školskoj knjizi i našoj urednici Emici Calogjera Rogić, koja je prepoznala vrijednost ovoga *Rječnika* i koja nam je tijekom njegova nastajanja davala pozitivan vjetar u leđa. *Rječnik* je predstavljen na Interliberu te na Sveučilištu u Varšavi. Također, recepcija ovoga rječnika vrlo je pozitivna, objeručke je prihvaćena u domaćim i inozemnim frazeološkim krugovima, čemu svjedoče prikazi *Rječnika hrvatskih animalističkih frazema* koji su objavljeni u hrvatskim znanstvenim časopisima *Suvremena lingvistika* i *Narodna umjetnost* te u znanstvenim časopisima u Bugarskoj, Makedoniji i Sloveniji. Kao potvrda za uspješno i kvalitetno odrađen posao uslijedila je i Godišnja nagrada Filozofskoga fakulteta za znanstveno dostignuće u 2017. godini.

HJ: Kolika je zastupljenost frazema u pisanim izvorima i usmenoj komunikaciji danas, nastaju li neki novi frazemi proistekli iz suvremenoga društvenog konteksta?

IVB: Frazemi su odraz i različitih zbivanja u zajednici u kojima nastaju, pa tako neminovno utječu i na komunikaciju u različitim novim elektroničkim medijima, pogotovo kad je riječ o najnovijima kao što su Facebook, Instagram i Twitter te neizostavni blogovi i forumi koji utječu na brže rasprostranjivanje različitih desemantiziranih sveza donedavno prisutnih samo u usmenoj komunikaciji. Sve su učestalije različite modifikacije frazema i raznovrsne frazeološke igre, a broj inačica frazemske sastavnice zamjetno je veći. Primjerice, frazemi *biti kao fikus* i *iskakati iz pašete*, prisutni u hrvatskim medijima posebno u doba predizborne kampanje 2005. godine, dobar su primjer kako pojedine desemantizirane sveze mogu steći status iznimno rasprostranjenih frazeoloških jedinica zahvaljujući upravo medijskoj agilnosti. Dio frazema mijenja svoje značenje,

odnosno poprima novo, nerijetko i posve suprotno od onoga povezanog s motivacijom ili etimologijom, npr. *liti (roniti) krokodilske suze i međvjeđa usluga*.

HJ: Na koncu, koliko su današnji mlađi govornici hrvatskoga jezika upoznati s našom bogatom frazemsom riznicom, tj. jesu li frazemi obilježje govora mladih? Smatrate li da su frazemi dovoljno zastupljeni u nastavi Hrvatskoga jezika?

IVB: Mladi rabe mnogo frazema, ali uglavnom to ne osvijeste sve dok se ne susretnu s nastavnom jedinicom u kojoj se posebno obrađuju upravo frazemi hrvatskoga jezika. U osnovi, kako su frazemi sastavni dio jezika, učenici su frazemima izloženi i u školskome kontekstu, ali i izvan njega. Frazemi se prema sadašnjemu nastavnome programu obrađuju u nastavi kao zasebna tema u osmome razredu osnovne škole. Ipak, odgovor na pitanje u kojoj će se mjeri pojedini učenici frazemima služiti ovisi o čimbenicima koji su u velikoj mjeri individualni, ali možda najviše o čitateljskoj kompetenciji učenika. Za razliku od leksičke kompetencije, za koju postoje procjene o tome koliko bi riječi prosječan govornik trebao znati u određenoj dobi, ne postoje procjene o tome koliko bi frazema prosječan učenik ili govornik trebao poznavati u određenoj dobi, dakle nije definiran frazeološki minimum. O tome je, a s istim zaključkom, bilo govora i na posljednjoj sjednici Komisije za slavensku frazeologiju Međunarodnoga slavističkog komiteta, koja je održana u kolovozu 2018. godine u Beogradu u sklopu XVI. Međunarodnoga kongresa slavista. Naravno, bolja ovladanost frazeološkim fondom, osobito frazemima koji nisu najzastupljeniji u svakodnevnome govoru, pokazatelj je bolje razvijene jezične kulture učenika.

HJ: Zahvaljujemo Vam na razgovoru i svim autoricama *Rječnika* želimo još mnogo vrijednih frazeoloških izdanja.

